

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНО-НАУКОВА УСТАНОВА
“ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЇ, БЕЗПЕКИ І ПРАВА НАПРН УКРАЇНИ”
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ “ФЕМІДА”
ЦЕНТР ПРАВОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР ПРАВ І БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЦЕНТР З ПРАВ ЛЮДИНИ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

СІМНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ **Правничо-політичні цінності як фактор** **демократичного розвитку України**

Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції

24-25 листопада 2022 р.

КИЇВ

Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова

2023

Друкується за рішенням Вченої ради
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 4 від 30 березня 2023 року)

Редакційна колегія:

- Андрущенко В. П.** ректор НПУ імені М. П. Драгоманова, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (*співголова Редакційної колегії*);
- Шемшученко Ю. С.** радник при дирекції Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, академік НАН України, академік НАПрН України заслужений діяч науки і техніки України, професор (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Андрусишин Б. І.** завідувач кафедри теорії та історії держави і права, керівник Навчально-наукового центру прав і безпеки людини в інформаційному суспільстві, академік Української академії історичних наук, академік АН ВШ України, академік Української академії політичних наук, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Скрипнюк О. В.** директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Пилипчук В. Г.** директор Державно-наукової установи “Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Бучма О. В.** вчений секретар щорічної міжнародної наукової конференції “Юридичні читання”, член правління ГО “Феміда”, старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, кандидат філософських наук, доцент (*вчений секретар*);
- Пархоменко Н. М.** завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України;
- Бабкіна О. В.** завідувач кафедри політичних наук НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор політичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Вернидуб Р. М.** проректор з навчально-методичної роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Карнаух А. А.** заступник декана з наукової та виховної роботи соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат політичних наук, доцент;
- Лавриненко В. Г.** проректор з міжнародних зв’язків НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор;
- Встрів І. Г.,** проректор з навчально-методичної роботи гуманітарних факультетів НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Гамула І. А.,** проректор з перспективного розвитку та інфраструктури університету, кандидат педагогічних наук, доцент;
- Корець М. С.,** проректор із науково-педагогічної та адміністративно-господарчої роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, професор кафедри загально-технічних дисциплін, доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Торбін Г. М.,** проректор з наукової роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, професор кафедри математичного аналізу та диференціальних рівнянь, доктор фізико-математичних наук, професор;
- Оніщенко Н. М.,** заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
- Євтух В. Б.,** декан соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України;
- Огірко Р. С.,** професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент;
- Стеценко В. Ю.** завідувач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор юридичних наук, професор;
- Токарчук О. В.** доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, керівник інформаційно-просвітницького центру з прав людини;
- Шитий С. І.,** модератор сайту соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент.

Ч 75 СІМНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Правничо-політичні цінності як фактор демократичного розвитку України : матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції, 24-25 листопада 2022 року / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Б. І. Андрусишин, Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2023. – 142 с.

У збірнику вміщені матеріали, в яких розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень викладачів, докторантів, аспірантів, студентів закладів освіти та наукових установ України та зарубіжжя, які працюють у галузі юридичних, політичних наук тощо.

5. Закон України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” від 9 квітня 2015 року. № 317-VIII Закон України “Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у XX столітті” від 09.04.2015. № 314-VIII
6. Закон України “Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років” від 09.04.2015. № 315-VIII
7. Закон України “Про організації роботодавців, їх об’єднання, права і гарантії їх діяльності” від 22.06.2012. № 5026-VI
8. Закон України “Про дерадянізацію законодавства України” від 21.04.2022 р. № 2215-IX
9. Закон України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” від 9 квітня 2015 року. № 317-VIII

Макарова О. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова;*

*Задерей В. М.,
студентка 3-го курсу,
спеціальність “Право” НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ДЕМОКРАТІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Демократія як світоглядна цінність та форма суспільного життя існує понад двох тисячоліть. За ці роки значення слова “демократія” зазнавало багатьох змін та модифікацій, що супроводжували історичний розвиток людського суспільства.

Історія воєн свідчить, що збройне насильство чи не завжди було головним засобом вирішення міждержавних суперечок незалежно від форм правління. Протягом століть військова політика переважної більшості країн будувалася на основі конфронтації з сусідами і часто призводила до збройних сутичок, для чого потрібно було завжди мати багато добре навчених різнорідних військ та різнотипних озброєнь. Варто вказати й на інший бік військових суперечок, а саме цілеспрямований вплив на форму правління держав, що змінювалась відповідно до ходу чи результатів військових зіткнень.

Метою нашої роботи є демократія в умовах війни в Україні.

У нашій роботі використано наукові праці таких вчених Т. Г. Андрієвський, Т. Ф. Герасимчук, В. П. Горбулін, Д. С. Коротков, в яких

розглянуто окремі аспекти демократичного розвитку України, порівняння його з іншими країнами протягом різноманітних історичних етапів.

Знаменитою і водночас показовою є цитата Вінстона Черчілля в Палаті громад британського парламенту, виголошена 11 листопада 1947 року: “Багато форм правління застосовувалося і ще застосовуватиметься у цьому грішному світі. Усі розуміють, що демократія не є досконалою чи всезнаючою. Правильно було сказано, що демократія – найгірша форма правління, за винятком решти, які випробовували час від часу” [3, с. 188]. Безперечно, демократія не є сьогодні панацеєю чи надійною гарантією успішного політичного розвитку країни, втім саме справді демократичні країни перебувають в авангарді економічного та соціального поступу сучасного суспільства.

Визначаючи природу феномену демократії, дослідники акцентують увагу на розумінні демократії як: по-перше, як форми правління, що визначається з джерел влади уряду та цілей, яким вона служить; по-друге, з процедур інститутів органів влади. Тому вчені віддають перевагу визначенню демократії, що вписується в русло специфічної політичної практики, яку відрізняє певна процедура та результат функціонування, що, відповідно складають складну та впорядковану систему переговорів усередині влади, всередині суспільства та між владою та суспільством щодо цілей суспільного розвитку, засобів їх досягнення та розподілу ресурсів. При цьому, демократія можлива лише за умов наявності активних, ініціативних громадян, які дорожать свободою, які сприймають закони як єдино легітимний механізм регулювання суспільних відносин, які не довіряють свою долю державі, а вимагають від державних інститутів створення необхідних умов для реалізації їх потенційних можливостей [2, с. 54-55; 5, с. 122].

Однак, всі ці визначення стосуються насамперед мирного часу і як показує практика часто є неефективними та маніпулятивними в часи війни. Зокрема, відомо, що референдум як рішення, ухвалене на основі більшості голосів виборців, є найкращою формою врегулювання конфліктів, і є проявом прямої демократії. Однак, нещодавні референдуми на тимчасово окупованих територіях України фактично перекреслюють цю ідею, та нівелюють будь-який її зміст. Безперечно, маніпуляції з основними здобутками та цінностями демократії неприпустимі, однак вони на сьогодні є, на жаль.

Водночас, війна продовжується, а значить демократія продовжує функціонувати в Україні. Вона розвивається зсередини і зовнішні учасники можуть лише підтримувати її. З огляду на саму природу демократії як довгострокового та складного процесу, характер якого багато в чому

визначається існуючими умовами, справа демократизації українського суспільства має ґрунтуватися на глибокому розумінні реалій сьогодення та водночас на багажі знань та досвіду, взятих з аналогічних ситуацій. Війна прямо впливає на саме існування демократії в суспільстві, яке має продовжувати за неї боротись. Зокрема йдеться про контроль громадянами влади навіть в умовах війни над демократичними інститутами, поваги до демократичних цінностей тощо.

Слід зосередити увагу на проведенні розумної політики щодо запобіжних заходів та ефективному інформуванні громадян про перебіг військових дій. Водночас, не розголошуючи державних таємниць та без наміру обмежити демократичні свободи. Крім того, ефективно та креативно осмислювати виклики, не вдаючись до зловживання владою, включаючи недопущення поліцейського свавілля та посягань на права людини. Ще одним важливим напрямком є намагання не радикалізувати політику під час війни, намагаючись залучити до себе громадян, сприяти їх єдності. Саме баланс такої політики має привести до успіху питання “виживання” демократії в найбільшій війні Європи після Другої світової.

Додатковим випробуванням для демократії в Україні стала глобалізація, яка найбільш виявила протиріччя між різними підходами до політичного устрою країни залежно від пріоритету цінностей. Протистояння, що виникло, носить непереможний характер і набуває форми запеклої боротьби, в якій використовуються всі можливі засоби, починаючи від терористичної загрози до збройної конфронтації. Коротков Д. слушно зауважив, що Україна виявилася втягнутою в нові форми військових конфліктів на тлі геополітичних ігор РФ, що врешті призвело до повномасштабного вторгнення. Війна впливає на формування системи захисту прав і свобод громадян і моральних координат сучасного українського суспільства [4, с. 192].

Метою гібридної війни, яка полягає в створенні хаосу, підриві цінностей демократичного світу і культивуванні всеохоплюючої атмосфери недовіри та нігілізму [3, с. 178; 1, с. 107].

Системний аналіз впливу “гібридної війни” на демократію можна проілюструвати на таких нюансах. По-перше, вона поєднує в собі конвенційні й неконвенційні бойові дії учасників цієї війни (поруч зі збройними силами дієвими учасниками стають терористи, найманці тощо). По-друге, початок “гібридної” війни пов’язаний із використанням неконвенційних методів ведення бойових дій, які здійснюють незаконні збройні формування. По-третє, протягом усієї “гібридної війни” дуже велике значення приділяється боротьбі за уми й душі людей, тобто інформаційній

боротьбі, де основними діючими суб'єктами є не військові, а цивільні: ЗМІ, телебачення, інші засоби масової комунікації [2, с. 367].

Безперечним є факт, що такі специфічні воєнні дії мають вплив на демократичний режим в країні. Так, зокрема ЗМІ і телебачення є активними акторами функціонування інституту демократії й ретрансляторами громадської думки, інформування населення, при цьому обмеження свободи слова і друку є неприпустимим для демократичної держави.

Гібридна війна з притаманними їй спотвореними гібридними цінностями, переповненим фейками інформаційним простором, непередбачуваністю та асиметричністю підривних дій супротивника, на жаль, з кожним роком стає все більш звичною і невід'ємною реальністю не тільки для України, але й для Європи [5, с. 217]. Таким чином, констатуємо, що представлені аспекти гібридної війни вражають практично усі політичні інститути держави, а враховуючи фактор асиметричності, можна цілком припустити, що під загрозою знаходяться усі інституції держави і суспільства.

Таким чином, війна завжди є викликом для демократії, особливо це стосується такої молоді демократії як українська. В умовах війни по суті відбувається остаточне становлення і укорінення демократичних цінностей та підвалин українського соціуму, водночас українська спільнота проходить краш-тест на демократію – останнє випробування, що зв'яже її з тоталітарним минулим і демократичним майбуттям. Майбутнє, де пануватимуть права і свободи, індивідуалізм, відсутність корупції, саме тому функціонування демократії в умовах війни – це рушій за свободу, права і власне існування.

Л і т е р а т у р а :

1. Андрієвський Т. Г. Цілі російсько-української гібридної війни. *Політичне життя*. 2018. № 2. С. 103-108.
2. Білошицький С. В. Ліберальна демократія в ХХІ столітті: ресурси, виклики, перспективи. Хмельницький, 2012. 944 с.
3. Герасимчук Т. Ф. Проблеми війни та миру в теорії демократичного миру. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2010. Вип. 16. С. 177-186.
4. Коротков Д. С. “Гібридна війна” та її вплив на захист прав людини й демократичні цінності в Україні. *Політикус*. 2017. Вип. 1. С. 191-195.
5. Світова гібридна війна: український фронт : [монографія] / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.